

HANNY ALDERS

In het spoor
van de
Katharen

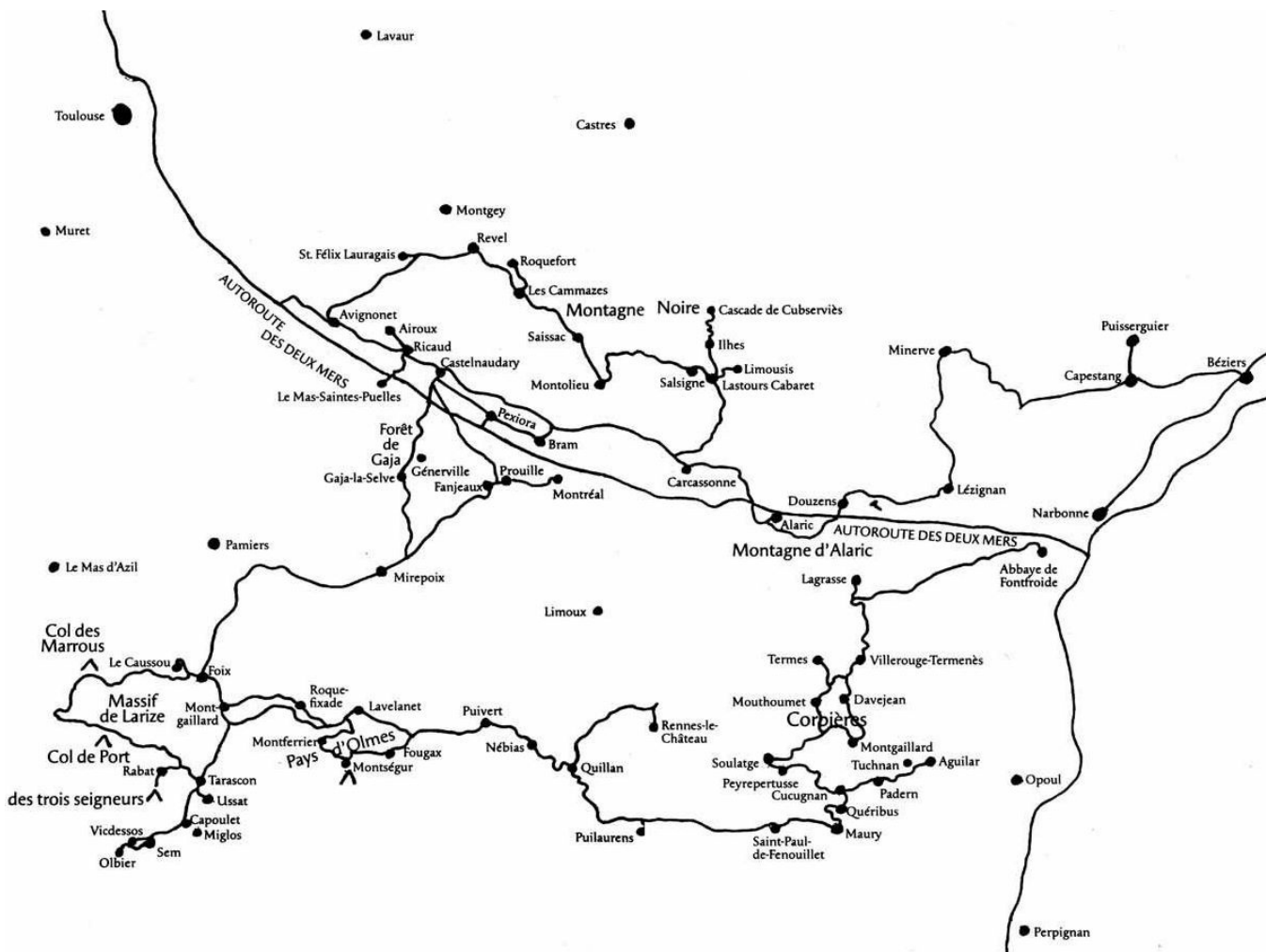
REISBOEK

UITGEVERIJ CONSERVE

Hanny Alders
IN HET SPOOR VAN DE
KATHAREN

[Uitgeverij De Rode Kamer | Haarlem](#)

*Un, è dous, è tres, è quatre,
Jacou que me bouliô batre;
M'a batut, m'a rebatut,
M'a jetat dins l'abatut.
La granhoto m'a picat,
Le grapaut m'a debourat,
Ri, chiu, chiu,
Encaro soun biu!*

Een, twee, drie, vier, vijf
Jacou ging me te lijf,
Hij sloeg maar raak en voor ik 't wist,
smeet hij me in een houten kist.
De kikker gaf m' een fikse knauw,
De pad stompte me bont en blauw,
Sliep uit, sliep uit,
Ik kom er levend uit!

(kinderversje uit de Ariège, uit: *Montségur et le drame Cathare*, Adelin Moulis)

Tante

Mijn tante was een statige oude dame. Haar onderkin steunde op een fluwelen bandje waaraan een edelsteen bungelde. Ze was zo weggelopen uit de jaren twintig en ook haar huis ademde die sfeer. Van al haar spulletjes herinner ik me vooral de bronzen smid die met ontbloot bovenlijf op de schoorsteenmantel stond en met zijn gespierde armen losjes op zijn moker leunde. Het was een mooie man. Eigenlijk was hij heel sexy, maar dat besepte ik als kind nog niet.

We bezochten tante eens in de twee weken op woensdagmiddag. Eigenlijk was ze niet mijn tante. Ze was de tante van mijn moeder. Omdat van mijn grootouders na de oorlog slechts één oma was overgebleven, nam zij de plaats in van die andere grootmoeder. Ze was weduwe, had zelf geen kinderen en was, in een verleden dat voor mij grijze oudheid was, onderwijzeres geweest. Ze kon fantastisch vertellen. Meestal verzong ze die verhalen zelf, soms ging het over de katten Louwtje en Loetje en soms vertelde ze over de vier prinsesjes. Dan werden de dominostenen tevoorschijn gehaald en dat was dan de weg waarover de prinsesjes naar school liepen. Er waren ook zijweggetjes. Beatrix had de wind eronder bij haar zusjes en liep met de anderen rechtdoor zodat ze altijd op tijd kwamen. Irene kwam altijd te laat omdat ze onderweg alle vlinders zag vliegen en kattenkwaad uithaalde. Tante had een vooruitziende blik.

Als de verhalen uit waren, praatte ze met mijn moeder terwijl mijn zus en ik aan het tekenen waren of in haar dierenboeken bladerden waarin prachtige etsen stonden. Die gesprekken waren niet voor ons bestemd dus onze oren stonden op steeltjes. Ze was een belezen vrouw die veel had meegemaakt, ook heel bijzondere dingen. Ooit was ze bij een helderziende geweest die haar overleden man achter haar had zien staan. Tijdens de spiritistische seances die zij bezocht waren vreemde dingen gebeurd. Er vielen geheimzinnige woorden als occultisme en reïncarnatie. Er bestond een wereld vol mysterie achter haar gordijnen van velours, waar het door lange franje getemperde lamplicht het schemerduister nooit helemaal verdrijven kon.

Ik heb me wel eens afgevraagd of tante de oorzaak is geweest van mijn fascinatie voor mensen die een afwijkende overtuiging koesteren en zich daardoor onderscheiden van de gevestigde geestelijke of culturele stromingen. Waarom werd ik anders zo getroffen door de woorden die Shakespeare Hamlet tegen zijn vriend laat zeggen: ‘There are more things in heaven and earth, Horatio, than are dreamt of in your philosophy?’

Een mens is het product van erfelijke factoren, van de invloeden van het milieu

waarin hij opgroeide en van zijn eigen verworvenheden. Van mijn vaders kant heb ik het no-nonsense bloed geërfd van hardwerkende Zeeuwen en ik woon nu al bijna twintig jaar tussen de West-Friezen, die zo mogelijk nog nuchterder zijn. Zij krijgen steeds meer de overhand in het voortdurend in mij woedende conflict tussen de fantasie van de romanschrijver en het objectieve oog van de historicus. Toch hield mijn vader jaren achtereen lezingen over de Noord-Amerikaanse neger, die zuchtend onder het juk van de slavernij een uitweg zocht in zijn muziek, waaruit de blues en jazz geboren werden, en in zijn geloof. Uren achtereen kon hij luisteren naar een zwarte dominee die zich schor schreeuwde over zijn swingende en uitzinnig meelevende gemeente heen. Mijn moeder moest daar niets van hebben. Misschien heeft zij me die gezonde dosis scepsis geschonken die me er altijd van heeft weerhouden welke vorm van religie dan ook te omarmen.

De aldus verkregen kritische belangstelling voor andersdenkenden en mededogen voor de underdog in de samenleving bepalen de thema's die ik voor mijn boeken kies en het is daarom geen verrassing dat ik voor mijn nieuwe roman bij de Katharen van Zuid-Frankrijk ben terechtgekomen. Voordat ik echter een letter op papier zet, wil ik weten wat er met hen gebeurde, wie zij waren, wat zij dachten en hoe zij leefden. Ik wil ook weten hoe het land eruitziet waar zij zich bewogen en waar zich de geschiedenis van hun vervolging afspeelde.

Er zijn echter zoveel andere invalshoeken dan die van de romanschrijver of de historicus. Daarom neem ik me voor die te verkennen voordat ik me in dit nieuwe avontuur stort.

De cineast

‘Misschien interesseert u dit, wat hieronder volgt, maar u kunt het zo terzijde leggen.’

Zo begint hij zijn brief, voorzichtig en bescheiden. Hij heeft het land bezocht waar de Katharen geleefd en gewoond hebben. Het was zijn bedoeling er een film over te maken en voor de afronding van dat plan raadpleegde hij een aantal boekwerken.

‘Ik meen dat het bestaan van de koningsberg nabij het plaatsje Vicdessos niet algemeen bekend is. Naar mijn mening vormt die berg een specimen van de culturele en religieuze achtergrond van het Occitanië van de middeleeuwen. Hier verbinden zich de verschillende geestelijke stromingen: de Keltische, die van de Tempelier- en het Katharisme. Zij worden samengevat in de legenden over de heilige graal. Over Arthur en zijn twaalf Tempelridders die opdracht krijgen de graal te hervinden. Zij reizen naar een mysterieus middelpunt: het geestelijke paleis of Mont Salvat.

Die legenden vormden eerst een probleem voor mij. Zijn ze wel of niet op werkelijkheid gebaseerd, is de reis naar het geestelijke paleis slechts een innerlijke reis of ook een inwijding in een echte burcht, een graalburcht? Sommige schrijvers zeiden dat Montségur de graalburcht was, maar Antoine Gadal, die zich de “laatste Kathaar” noemde, wees op het grottegebied van de Sabarthès.’

Zijn brief lijkt me een bezoek waard.

De projector en de bandrecorder staan al klaar en ook de geluidsboxen, die bovenop twee hoge statieven aan weerszijden van het filmscherm zijn geplaatst.

‘Het bezoek aan die grot maakte deel uit van mijn tocht door de Pyreneeën. Ik heb zelf die afbeelding van de graal gezien, een schildering op een van de wanden van de grot. Hij is nu zo aangetast dat er bijna niets meer van te zien is. Op de berg staan de resten van een kasteel.’

Hij spreekt langzaam, zoekend naar woorden. Als jongen begon hij met sterrenkunde, vertelt hij. Daarna ging hij verder met astrologie en zo ging het door. Het moest niet te theoretisch of te technisch worden – zoals die sterrenkundige die achter zijn computer alleen maar berekeningen zat te controleren en niet eens meer wist met welke nevel hij bezig was. Twee keer reisde hij naar de Languedoc, in een busje waarin hij ook sliep. Zo kon hij overnachten waar hij wilde en vandaaruit filmen bij het licht van zonsopgang en zonsondergang, de beste momenten van de dag voor een cineast. Het volle daglicht slaat immers alles vlak.

De inwijdingsriten van de Katharen, legt hij uit, zijn ouder dan het christendom. Hij bedoelt de inwijdingsrite die Antoine Gadal beschreef. ‘In de grot van Ormolac

liep de kandidaat over een houten plankier naar het Pentagram van Bethlehem. In dit pentakel nam hij plaats en werd door de stand van de uitgestrekte armen en benen en het opgerichte hoofd tot een levend pentagram, de levende werkelijkheid van de vijfvoudige nieuwe mens. De weg der sterren was voor hem ontsloten.’

Er worden tegenwoordig voettochten georganiseerd voor wie de geheimen van de grotten van de Sabarthès wil ontdekken. Men klimt zelfs omhoog en gaat op de plaats van die inwijding staan zoals Gadal het voor zijn geestesoog zag gebeuren.

‘In het oude Egypte werden al mensen bij hun inwijding gekruisigd,’ gaat de cineast verder, ‘op een kruis met vier gelijke armen. De oergnosis komt uit Egypte en daar zijn de Rozenkruisers op doorgegaan. Het Katharisme is een christelijke leer die zich liet inspireren door de ideeën van Plato, de mysteriën van Egypte en het Johannes-evangelie op grieks-orthodoxe grondslag. Het is een gnostische leer, een innerlijke godsdienst. Gnosis betekent kennis, het weten van het hart. Ook het boeddhisme en de Kelten maken deel uit van het grote geheel van de zeven esoterische godsdiensten.’ Als bewijs voert hij aan dat men in de Languedoc dolmen van de Keltische druïden aantreft. Het klinkt wat verwarrend maar het is ook moeilijk om dit in een paar zinnen onder woorden te brengen.

Als we over de grotten praten waar de Katharen hun proeftijd en hun inwijdingsriten gehouden zouden hebben, komt ook de grot van Lombrives aan de orde, een plaats van samenkomst waar de parfaits, de ‘zuiveren’, predikten voor wie het maar horen wilde. Hier zouden de laatste Katharen zich in 1328, ruim een eeuw na het begin van de vervolging, hebben teruggetrokken. De stadhouder van Carcassonne bedacht een eenvoudige oplossing: hij liet de grot dichtmetselen en liet er nog drie dagen de wacht houden tot er niets meer te horen was. In de tweede helft van de zestiende eeuw liet Hendrik IV, de koning die net zo gemakkelijk van jas als van geloof wisselde (‘Paris vaut bien une messe!’), de grot openbreken. Hij vond er de beenderen van niet minder dan vijfhonderd mensen rond de resten van houtvuren. Hebben de laatste Katharen hier in alle rust en stilte hun laatste uur afgewacht, tot het moment gekomen was waarop hun ziel bevrijd zou worden uit de gevangenis van huid en haar en zij konden terugkeren naar het hemelse vaderland? Het moet een gruwelijk, hartverscheurend tafereel geweest zijn.

‘Van Montségur wordt gezegd dat het een zonnetempel is, maar voor mij is het gewoon een kasteel. Ik ben geen zwever,’ verzekert hij me. ‘Er zijn mensen die daar mediteren. Anderen zijn op zoek naar krachtlijnen en krachtpunten. Zulke krachtlijnen komen vaak in kerken samen. De kathedraal van Chartres is een van de bekendste punten van Frankrijk. Onder tempels bevinden zich vooral sterke krachtpunten. Ik moet dat wel geloven, ze hebben op die manier hier in de buurt vijf sikkels

teruggevonden van de Kelten. Daar moet dus een heiligdom zijn geweest'

'Wat vind je nu nog terug van de Katharen in Zuid-Frankrijk?' vraag ik.

'Niet de blokken ruïnes, maar de sfeer, de muziek.'

Ik weet niet goed hoe ik die woorden moet interpreteren. We besluiten met zijn films te beginnen, anders wordt het nachtwerk. Direct wordt me duidelijk wat hij met dat antwoord bedoelde. Hij heeft helemaal geen woorden nodig. Beelden en muziek vormen zijn taal, hij spreekt in licht, in kleuren en klanken, in lijnen, contouren en silhouetten en daarbij heeft hij op een voortreffelijke manier de muziek gezocht, die de beelden soms mysterieus, soms bijna gewelddadig maken. De manier waarop hij door zijn lens naar de wereld kijkt, zegt veel meer dan hij in woorden kan uitdrukken. Op het celluloid is hij zo welbespraakt dat ik uiteindelijk uitroep:

'Dit is geen film, dit is poëzie, dit is lyriek!'

'Het gedachtegoed van de Katharen, dat is het belangrijkste,' verklaart hij, 'je moet dat naar deze tijd brengen. Ik heb wel eens met katholieken over dit onderwerp gesproken. Die spelen de zwarte piet terug naar de andere kant. "De Katharen hebben toch ook wel het een en ander gedaan!" zeggen ze dan. Ze gaan er wel even aan voorbij dat de Katharen geweldloze mensen waren die oorlog verboden. Terwijl de katholieke bisschoppen geharnast aan de strijd deelnamen! De katholieke kerk wilde de ketteren allemaal in een vakje stoppen. Bij de bestrijding van de ketterij was het makkelijker om ze te scheiden, alsof het allemaal afzonderlijke bewegingen waren. Maar eigenlijk was het één grote beweging. Er waren misschien wel kleine verschillen, maar in grote lijnen hadden ze hetzelfde idee.'

Een stapeltje boeken moet deze stelling toelichten. Gadal is er ook bij.

De sceptica

Na de thee word ik uitgenodigd in het heilige der heiligen, haar werkkamer. Het is een knus hol waarvan de wanden volledig bedekt zijn met oude eiken boekenkasten. De weinige ruimte die is uitgespaard wordt ingenomen door een verzameling kruisen in allerlei vormen en een paar foto's. Op één daarvan herken ik Montségur. Er zijn veel boeken over antroposofie. Het liefst leest ze Frans. Aan Duits heeft ze een hekel, ze heeft de oorlog nog meegemaakt. Zelfs de boeken van Rudolf Steiner staan haar tegen. Weliswaar vanuit een antroposofische levenshouding probeert ze de wereld met een objectieve blik te beschouwen.

Het is hier stil, ze zit hier graag, want er is niets dat haar afleidt. Het huis ligt aan een rustige laan met veel groen. Als ze het raam opendoet, hoort ze alleen de vogels. Mijn tante zou zich hier thuis hebben gevoeld.

Haar reizen hebben meestal een thema. Het voordeel daarvan is dat je een route kunt uitstippelen met een duidelijk doel voor ogen, zegt ze. Zo maakte ze ook een tocht langs de huizen en kapellen van de Tempeliers. De reis naar het land van de Katharen – in 1981 – verliep in een kleine auto en langs de goedkoopste hotelletjes. Aan de voet van de Montségur stond dat autootje naast nog één andere op de parkeerplaats. Verder was het er uitgestorven. Er waren nog geen horden toeristen, geen boekhandel, geen souvenirwinkel, niets. Haar dochter, met wie ze de reis samen maakte, had die dag – heel onverstandig – haar hakschoentjes aan maar desondanks bereikten ze de top. Een emotionele ervaring was dat niet. Wel realiseerde ze zich dat daar veel gebeurd is.

‘Katharen kom je in de Languedoc niet meer tegen en de Fransen willen er niets van weten,’ zegt ze, ‘ze willen er niet eens over praten ook.’ Totdat ze ontdekten dat er geld in het Katharentoerisme zat. In het dorp Montségur logeerden ze in het Grand Hotel, dat erg vervallen was, maar het enige hotel ter plaatse. Alle ramen zaten dichtgespijkerd behalve één. Kennelijk was dat een bruidssuite geweest. Het was een zaal, waar een tweepersoonsbed en een stoel in de leegte verdronken. Toch had het hotel tien kamers, zegt de Guide Michelin van dat jaar. De kok piekerde zich suf wat hij de dochter moest voorschotelen, die vegetariër is. Uiteindelijk werden het crudités, een rauwkostshotel dus.

Moeder en dochter trokken verder naar Vicdessos en Ussatles-Bains om de zogenaamde inwijdingsgrot te zoeken waarvan de cineast me al verteld heeft. Ze wilden ook de andere grotten zien waar de Katharen hun toevlucht gezocht moeten hebben tijdens de laatste jaren van de vervolging. Rondleidingen waren er nog niet,

zelfs geen wegwijzers. Wel hadden ze een gidsje waardoor ze de weg erheen konden vinden. Ondanks dat was het toch even zoeken. Ze maakten foto's voor de ingangen van de grotten, maar naar binnen gaan was te gevaarlijk.

Op de vraag wat er in Occitanië nog aan de Katharen herinnert antwoordt ze:

‘Het land zelf. Je ziet hen als het ware door het land trekken, je weet dat ze daar gelopen hebben. Het is eigenlijk meer dat landschap.’

Wanneer ik vraag of de houding van de katholieke kerk gerechtvaardigd kan worden omdat de Katharen zeker in het zuiden van Frankrijk een regelrechte bedreiging voor die kerk vormden, antwoordt ze wat ontwijkend dat het dualisme van de Katharen natuurlijk wel haaks op het katholicisme stond.

Heeft ze ook de graalburcht bezocht, Montréal de Sos, zoals Gadal die beschrijft? Ze schudt haar hoofd en laat afbeeldingen zien van geheimzinnige tekens en de uitleg die Gadal daaraan geeft. Zelf zet ze daar vraagtekens bij. Montségur wordt wél de graalburcht genoemd, geeft ze toe, maar het bestaan van een graalburcht wijst ze af. Ook die van de vermeende Katharenschat, die ergens in de Pyreneeën begraven moet zijn. Een geestelijke schat, daar wil ze wel in geloven. Ze hecht ook geen waarde aan de bewering dat de burcht van Montségur een zonnetempel is omdat bij de zonnwende op 21 juni het licht van de opkomende zon door de spleten in de muren van de kapel van Montségur zijn weg vindt door de spleten in de tegenoverliggende muur, zoals dat ook bij Stonehenge het geval is. En die voettochten die georganiseerd worden naar de grotten van de Katharen, als je ziet hoe ze daar in de vorm van een kruis gaan staan, dat vindt ze verschrikkelijk.

‘Reïncarnatie, dat is iets anders. Dat is best mogelijk, maar we weten het niet,’ zegt ze. ‘Ik zou het wel willen geloven. Ik wil best nog eens terugkomen, maar van een vorig leven weet ik niets.’ Het leven is haar blijkbaar goed bevallen. ‘Was ik maar nog veertig of zo, wat zou ik nog veel reizen maken!’

In Collioure waren ze ook. Ze aten er natuurlijk in Les Templiers, waar zelfs de dochter zich liet verleiden tot een visschotel. ‘Leuk plaatsje, maar daar moet je niet blijven, het is er veel te druk en te toeristisch.’

Vooruitblikkend op mijn eigen reis denk ik dat er nu, zoveel jaren later, op dit gebied niet veel meer te vinden zal zijn dat niet toeristisch is. Alle resten uit het verleden waar maar iets aan te verdienen valt worden uitgebuit. Met grote billboards langs de Franse snelwegen word je erheen geschreeuwd. Er was toen, in 1981 al, een hele serie middeleeuwse miniaturen op ansichtkaarten in de handel, waarop alle gruweldaden van de kruistocht tegen de Katharen stonden afgebeeld. Haar dochter gebruikte de kaarten in het werkstuk dat ze voor haar eindexamen geschiedenis moest maken. Ik herken er één die een vriend me een paar jaar geleden toestuurde vanuit

Mirepoix: de inname van Lavaur, waarop Dame Giraude door Franse soldaten in een put geworpen wordt Op de achterkant staat een pijltje getekend in de richting van het onderschrift 'Histoire du Catharisme' en een vraag tussen haakjes: 'Ton second livre?' Het zal mijn zesde worden.

Ik ga weg met drie tassen vol boeken. Gadal laat ik liggen, die heb ik al van de cineast.

De ridder

‘Lancelot’ woont in de onderste laag van een flatgebouw. Je moet tussen kisten en dozen door laveren waar zijn harnas, zijn wapentuig en andere attributen in opgeborgen zijn.

‘We hebben pas een legertruck gekocht. We gaan hem nog beschilderen. Iedereen heeft zijn eigen kist. Die moeten we zo in de wagen kunnen laden en dan wegwezen, dat werkt het snelst. Ik heb meer middeleeuwse kleding dan moderne. Een paar hemden en spijkerbroeken, dat is genoeg. Meubels koop ik nooit. We zijn pas door de bank gezakt, nu ligt er een plaat onder de zitkussens. Ik haal wel weer eens een andere op bij het grofvuil voor de deur. Daar besteed ik geen geld aan, alles gaat naar de Ridders.’

Terwijl hij koffie zet kijk ik in zijn boekenkast. Dat is een gewoonte van me als ik voor het eerst bij iemand thuis kom. Ik kom een bekende tegen: Gadal.

‘Ik ben aan het sparen voor een nieuw harnas. Dat kost ongeveer vierduizend gulden, een vriendenprijs. Een lid van de groep maakt ze met de hand, op de oude manier. Ik koop het bij stukje en beetje, dan een schouderstuk, dan een knie kap. Mijn zoon krijgt mijn oude harnas. Hij is ook lid.’

‘Lancelot’ bruist van enthousiasme. Hij had een goede baan maar op een dag draaide hij de knop om en vertrok naar Frankrijk waar hij ging optreden als troubadour en als voetknecht in ridderspelen. Hij sprak geen woord Frans, maar dat leerde hij vanzelf. Van de geschiedenis van het land wist hij niets. Hij bivakkeerde daar in het land van de Katharen zonder het te weten. Terug in Nederland gebeurde er iets bijzonders met hem.

‘Ik kreeg in mijn geest de opdracht naar Montségur te gaan. Waarom, dat was mij op dat moment niet duidelijk. Op een middag, het was 29 mei, beklom ik met mijn vriendin het pad dat naar de burcht leidt. We voelden beiden herkenning. Ik begon de ballade te zingen die ik thuis na een ingeving tijdens het schilderen had gemaakt, zonder te merken dat de andere bezoekers bleven staan luisteren. Overmand door emotie ging ik op een rotsblok zitten en ik begon nog meer strofen te zingen in een taal die ik zelf niet kende. Later vertelde een inwoner van het dorp me dat ik in het Occitaans gezongen had. De woorden betekenden ongeveer: “Neen, Heer, laat ons niet alleen, ons uur is nog niet daar om te sterven!” ’

Toen alle bezoekers uit de burcht verdwenen waren is hij daar met zijn vriendin gaan zitten mediteren. Hij zag hoe hij op diezelfde plek in een vorig leven gestorven was.

‘In de nacht stond ik als wachter op de muur toen die bestormd werd. Via de zuidpoort kwamen de kruisvaarders binnen. Ik hing over de weergang om de aanvallers tegen te houden toen ik door een zwaardslag – tsjak! – in mijn schouder werd neergesabeld. Ik viel over de muur naar beneden, waar ik de volgende dag werd gevonden. Ik werd op een ladder gelegd en naar binnen gedragen. Daar lag ik met een bebloed hoofd tegen de binnenmuur van het kasteel te sterven. Een novice of “pur” was bij me om me te verzorgen. Zij was niemand minder dan mijn huidige vriendin.’

Na afloop van de meditatie wisselde hij zijn ervaringen met haar uit en nu bleek dat zij dezelfde beelden had gekregen.

‘Op dat ogenblik trok de mist op en zagen we de avondzon ondergaan.’

Hij zwijgt een tijd. Het moment is ook te mooi om er niet even bij stil te staan.

‘Er zijn in deze tijd vooral in Nederland veel Katharen gereïncarneerd,’ vervolgt hij, ‘een soort groepsreïncarnatie om dat bewustzijn te brengen. Ze hebben Nederland gekozen, omdat het Katharisme overeenkomst vertoont met de Hugenoten, waarvan velen naar Nederland vluchtten.’ Hij trekt een vergelijking met de Jordaan in Amsterdam, waar een hele Franse arbeiderswijk was met Franse musettes. De Fransen zijn chauvinistisch en chauvinisme, zegt hij, is het karakter van de Jordanezen. Volgens hem is hij teruggekeerd om iets af te maken, maar dan in de geest van deze tijd, om iets uit te dragen en de bevrijding te bereiken.

‘In ieder mens zit een stuk vernietigingsdrang, dat is oud vuil dat verwerkt moet worden. Ik doe dit door middel van mijn theaterstukken over de middeleeuwen en mijn spektakelgevechten, waar ik me soms moet beheersen als de adrenaline tijdens het gevecht de overhand dreigt te krijgen. Ridderslag in deze tijd betekent je eigen goeroe zijn, je leven in eigen hand nemen. De sporen zijn om je aan te sporen vooruit te komen, het paard is de oerkracht; het zwaard is om te helen, niet om te hakken. Het zwaard is een erewapen, een kogel is een moordend wapen. Een gevecht met het zwaard van man tot man is een eerlijk gevecht met gelijke kansen voor beide strijders. De ridders van toen waren er om de boeren en anderen die voor hen werkten te beschermen. Onze taak is nu ook de zwakken beschermen, maar dan door anderen te leren de eigen levensproblemen te hanteren.’

De graalburcht is voor hem een geestelijke burcht waar de kennis en de geheimen bewaard worden. Hij heeft er schilderijen over gemaakt, die hij me laat zien. ‘Als je de sleutel weet te vinden kom je ook in die burcht terecht, dan kun je uit die kennis putten,’ legt hij uit.

Met die graalburcht lijkt het op mijn reis in elk geval niets te worden.

Montségur – Hij zag hoe hij op diezelfde plek in een vorig leven gestorven was.

Wat doe ik hier eigenlijk?

Wanneer ik schrijf, ben ik op reis – in de tijd, in de ruimte of in mijn fantasie. Wanneer ik reis, schrijf ik. Dan lopen daar de mensen, die ik anders aan mijn schrijftafel zelf tot leven moet roepen, gewoon rond. Je hebt ze zo voor het grijpen en ze doen en zeggen dingen die je alleen nog maar hoeft te noteren. Zo lijkt het althans.

Er zijn altijd mensen die je om de een of andere reden opvallen. Vooral wanneer je langere tijd in een vervoermiddel bivakkeert en daar opgesloten zit met een aantal lotgenoten. Er zijn er altijd een paar die je voortdurend overal tegen het lijf loopt. Dat overkomt mij meestal op de boot naar Engeland, waar ik regelmatig gebruik van maak omdat ik een verstokte anglofiel ben. In Den Bosch is het deze keer een vrouw met blond haar, geknipt in een meisjesachtig pagemodel. Ze draagt een blauwgeruite jurk tot halverwege haar kuiten, waarmee ze nog meer op een kostschoolmeisje lijkt, en reist samen met haar man en een zuster of een vriendin. Die heeft een paardenstaart. Het drietal besluit, net als ik, de tijd tussen het inleveren van de auto en het vertrek van de trein te overbruggen in het stationsrestaurant De vrouwen praten aan één stuk door en hij heeft daar maar zo nu en dan iets aan toe te voegen. Als de ruitjesjurk zich omdraait, zie ik dat ze veel ouder is dan ze er van achteren uitziet. Onder het pagekopje schuilt een gezicht dat ondanks verwoede pogingen met cosmetische producten royaal boven de vijftig is. Ik vraag me af of dat blond wel echt is.

Buiten is de wind koud. Het is eind maart, enorme stapelwolken drijven aan een staalblauwe hemel haastig langs de zon. Op het perron maant een aanplakbiljet streng:

‘Er is onder de hemel geen andere naam aan de mensen gegeven waardoor wij moeten behouden worden: Jezus Christus.’

Waarom ‘moeten behouden worden’? Dat klinkt Vlaams, maar zo blijkt het bij nadere controle ook in de uitgave van het Nederlands Bijbelgenootschap te staan. Ik kijk weer naar de voortjagende wolken. Een dunne, wat opengerafelde plek in zo’n witte berg geeft de zon de kans haar stralen erdoorheen te schieten. Ik moet aan de Katharen denken en aan de goede god, de god van het licht, die volgens hen die andere onzichtbare wereld daarboven heeft geschapen. Dit hier beneden, zeiden ze, is de schepping van de kwade god, die van de duisternis. Wij, schepselen van dat licht daarginds, worden gevangen gehouden in die aardse materie, een lichaam van vlees en bloed, de duivelse schepping waarin wij moeten lijden en sterven. Telkens

zullen we in een nieuw omhulsel terugkomen, misschien wel van een dier of van een ander mens, keer op keer. Totdat de goede god een antwoord vond op Satans listen. Hij zond een engel die in de schijnbare gedaante van een mens en onder de naam Christus kwam vertellen hoe we ons van de materie kunnen bevrijden. Hij kwam vertellen hoe we kunnen terugkeren naar de wereld van het licht

‘Want gij waart vroeger duisternis, maar thans zijt gij licht...; wandelt als kinderen des lichts, – want de vrucht des lichts bestaat in louter goedheid en gerechtigheid en waarheid.’ (Efeziërs 5,8-9). In deze tekst is de boodschap van de Katharen in een paar woorden samengevat wie zich van het kwaad en van de duisternis afkeerde en het *consolamentum* aannam, de doop der Katharen, ontving de goedheid. Hij werd een *parfait*, een woord dat de Katharen zelf niet gebruikten. Het is afkomstig van de inquisitie: *herecticus perfectus*, een volmaakte (lees: verstokte, dus reddeloos verloren) ketter. De Katharen zelf gebruikten de term *Bon Homme* of *Bonne Dame* of ook wel kortweg ‘Goede Christen’. Wie op deze manier opnieuw bekleed was met de goedheid van de god van het licht, verwierf de gerechtigheid en de waarheid, de deugden die hij na zijn doop in acht moest nemen, inderdaad een staat van vervolmaking, maar anders dan de inquisitie dat bedoelde. Hij mocht geen eed zweren, niet liegen, niet doden en hij moest zich onthouden van vleeselijke lusten. Hij mocht zelfs de huid van iemand van het andere geslacht niet aanraken. Het ging zover dat hij ook geen voedsel mocht eten dat het resultaat was van geslachtsverkeer. Hij at geen vlees, kaas of eieren en dronk geen melk. Al deze zaken waren immers het product van geslachtsverkeer, waarmee de duivel zijn schepping in stand hield en vermenigvuldigde. Vis stond niet op de verboden lijst omdat Christus zelf de menigte gevoed had met brood en vis en na zijn opstanding vis genuttigd had met zijn discipelen.

In de periode waarin het Katharisme in het zuiden van Frankrijk een bloeitijd doormaakte, hielden de Goede Christenen zich hier strikt aan, in tegenstelling tot veel katholieke geestelijken, die het wat de onthouding betrof op dat moment dikwijls niet zo nauw namen.

Wat een tegenstelling! De volgevreten prelaat die zich met alle geneugten en rijkdommen omringde en steeds verder afdreef van het ideaal dat de stichter van zijn orde bedoeld had, en de ascetische *Bon Homme* die predikend en werkend door het land trok en in armoede probeerde terug te keren tot het allervroegste christendom, zoals de apostelen het beschreven hadden. Het machtsapparaat dat zich kerk noemde, won het uiteindelijk met bruto geweld van de Katharen die geweldloosheid, gelijkheid en democratie in hun vaandel schreven.

Maar natuurlijk is dit beeld wat al te zwart-wit.

Dikkere wolken schuiven voor de zon en couperen haar lichtbundels. Ik installeer me in mijn compartiment en sla een blad open dat ik heb gekocht om de tijd door te komen. Ik houd niet van tijdschriften en al helemaal niet van damesbladen, maar deze omslag belooft een aantal artikelen over Schotland en dat interesseert me. ‘Stappen in Schotland’ is er een van. Geen tocht langs pubs wel te verstaan, maar wandelen in de heuvels. Het andere heet ‘Schotse passies’ en heeft als ondertitel ‘Zwerven over Mull met Renate Dorrestein’.

Mull? Ik heb dat afgelegen eiland aan de westkust altijd een beetje als mijn privé-terrein beschouwd. Daar kom je bijna geen Nederlander tegen. Ik heb er middenin een kudde Hooglandse koeien vastgezet op weg naar een boot die ik moest halen. Een claxonnade bracht geen beweging in de dieren, een kanonschot was niet eens voldoende geweest. Ze gingen pas weg toen ze er zelf zin in hadden. Het is het einde van de wereld. Daarachter zijn enkel nog wat onbewoonde eilanden waar vogels en zeehonden het rijk alleen hebben. Je vindt er papegaaiduikers, de clowntjes van moeder natuur, die gelukkig geen reden hebben om de mens te vrezen zodat je de grappige vogels van vlakbij kunt bewonderen.

Ik heb op Mull gelogeed in een hotel dat van top tot teen versierd was met souvenirs die aan Dickens herinneren. De meest afschuwelijke kitsch en alles wat los en vast zat en maar even met Dickens’ boeken te maken had, was door de twee eigenaren verzameld en voor hun gasten uitgestald. Maar het meest komieke van het hele hotel waren de heren zelf, die een onvervalste Fawlty Towers-act opvoerden en dat zo waarheidsgetrouw deden dat ik nog steeds niet zeker weet of het toneelspel was of niet.

En nu lees ik dat Renate Dorrestein een jaar lang op Mull gewoond heeft om er een van haar boeken te schrijven. Dat zou ik ook wel willen, maar ik kan onmogelijk mijn man en dochters aan hun lot overlaten, niet zo lang tenminste. Dat wil zeggen, ik vind zelf dat ik dat niet kan, want als ik het idee te berde zou brengen, zouden ze direct roepen dat ik gerust mag gaan. Wat doe ik, anglofiel, eigenlijk in deze trein naar Frankrijk? Ik ben hier niet op mijn plaats.

De trein begint achteruit te rijden richting Luik. Achteruitrijden is niet erg, maar het druist tegen mijn gevoel in. Je kijkt naar wat je achterlaat en dat ligt niet in mijn aard. Het verleden mag mijn belangstelling hebben, desondanks ben ik meer gericht op hetgeen voor mij ligt. Nu moet ik achterom kijken om te zien waar ik heen ga.

Nu ja, als ik dan toch terug moet kijken... vijf jaar geleden heb ik deze reis ook gemaakt, op zoek naar sporen van de troubadour Marcabru. Sinds toen is er iets veranderd in de autoslaaptrein. ‘Le nouveau train bleu’ vermeldt trots de brochure die het menu en de drankenlijst bevat. Het verschil zit hem in het diner. Dat wordt nu

op een plateau geserveerd, zoals in vliegtuigen. Ongelooflijk praktisch natuurlijk, maar ik denk met nostalgie terug aan het dinerrijtuig waarin ik toen de maaltijd nuttigde terwijl de trein in het schemerdonker door de Ardennen raasde. Echt serviesgoed en bestek in plaats van plastic, een schemerlampje op de tafel en alles keurig uitgeserveerd. Het deed zo sterk denken aan de Oriënt Expres dat het me niet verbaasd had als Hercule Poirot plotseling het rijtuig had betreden om alle reizigers te ondervragen. Er was in een van de compartimenten een moord gepleegd en die zou hij opgelost hebben nog voordat de trein Narbonne binnenliep.

Geroosterd mensenvlees en hart in pepersaus

Door het open raam snuif ik de ochtendlucht van de Provence op. In Nederland is de lente nog niet begonnen, maar voorbij Montpellier beginnen de wijnranken al uit te lopen, bloeit de bougainville en zijn hele kolonies flamingo's op hun roze stelten aan het pootjebaden. In Narbonne wordt de ruitjesjurk opgewacht door haar dochter. Ze vallen elkaar in de armen en beginnen aan een gesprek dat zo te zien heel lang gaat duren. Ik stap in mijn vertrouwde automobiel. Het is nog vroeg, het is rustig op de wegen. Het is de zaterdag voor Pasen. Heel katholiek Frankrijk heeft het lijden gevierd en moet nog één dag vasten. Onder een strakblauwe hemel rijd ik naar Béziers, waar het allemaal begonnen is. Bij de oude brug stap ik uit en wandel door een plantsoen naar de oever van de Orbe. Boven mij verheft zich de stad op haar plateau en daar bovenuit torent de kathedraal.

We schrijven het jaar 1208. Al tien jaar lang, vanaf het moment waarop hij plaats heeft genomen op de heilige stoel, heeft paus Innocentius III de Franse koning bestookt met ernstige vermaningen om op te treden tegen de ketterij in zijn zuidelijke leendomeinen. Die ketterij breidt zich onrustbarend uit, alle pogingen van diverse pauselijke delegaties, de heilige Bernardus in hoogst eigen persoon en een predikmissie van de later heilig verklaarde Spaanse monnik Dominicus ten spijt. Wanneer in januari 1208 de pauselijke legaat Pierre de Castelnau bij Saint Gilles door een sluipmoordenaar om het leven wordt gebracht, stijgt het water de heilige vader tot de lippen. Hij roept zijn kudde op tot een heilige oorlog. De graaf van Toulouse, die zijn krediet al verspeeld heeft door niet tegen de ketterij van zijn onderdanen op te treden, wordt ervan verdacht opdracht te hebben gegeven tot de laaghartige moord. De Franse koning geeft met tegenzin zijn vazallen toestemming deel te nemen aan deze nieuwe kruistocht – niet tegen heidenen in het Heilige Land, maar tegen de ketters die beschermd worden door zijn eigen leenman. Zelf neemt hij geen deel aan de militaire onderneming.

In mei 1209 vertrekken Franse graven en hertogen en lagere edelen, maar ook een aartsbisschop en enkele bisschoppen, met hun bewapende manschappen naar het zuiden. Het immense leger, dat aangevuld wordt met Spaanse en Brabantse huurlingen, staat onder het opperbevel van de abt van het beroemde klooster Citeaux en nog twee pauselijke legaten.

De graaf van Toulouse slaagt erin het onheil voorlopig af te wenden door openlijk boete te doen en zich met de kerk te verzoenen. Maar wanneer de jonge burggraaf van Béziers en Carcassonne het voorbeeld van Toulouse volgt en zich aan de legaten

wil onderwerpen, wordt hem dat geweigerd. Het kruisleger heeft tenslotte niet voor niets vijf weken gemarcheerd. Zonder pardon wordt het beleg voor Béziers geslagen. De burgers geven er echter de voorkeur aan zich tegen de vijand te verzetten en weigeren de Katharen uit te leveren. In het kamp wordt beraadslaagd over de vraag hoe men de katholieken kan sparen die zich in de stad bevinden. ‘Maak hen allemaal maar af, God zal de zijnen wel herkennen!’ moet de cisterciënzer abt gezegd hebben. (Deze gevleugelde woorden werden pas veel later opgeschreven en zijn misschien nooit door de abt gebezigd.)

Het lijkt geen twijfel dat de kruisvaarders de bedoeling hebben de inwoners van iedere stad die zich niet wenst over te geven eenvoudigweg af te slachten. Plotseling doen de belegerden een uitval. De huurlingen reageren het snelst. Ze vallen hun tegenstanders aan en achtervolgen hen wanneer deze de stad weer in vluchten. Voordat men de poort heeft kunnen sluiten zijn de huurlingen de stad al binnengevallen. De ridders en edelen moeten zich hals over kop bewapenen om in te grijpen voordat de ongeregelde benden er met de rijke buit vandoor kunnen gaan. Wat zich dan binnen de muren van de stad afspeelt, wordt uiterst koel en summier door de pauselijke legaat in zijn verslag omschreven:

‘Zonder respect voor geslacht of leeftijd hebben de onzen er bijna twintigduizend over de kling gejaagd. De stad is in brand gestoken en er is niets van over.’

Guillaume de Tudèle is in zijn rijmkroniek die wij het *Chanson de la Croisade* noemen iets bloemrijker:

‘De schurken waren intussen zo verhit dat ze niet bang waren voor de dood. Ze vermoordden iedereen die ze tegenkwamen en namen alles mee wat van waarde was [...] Iedereen die in de kerk gevlucht was, werd gedood; niets kon hen redden, kruis, altaar, noch crucifix; de huurlingen, die schurken en dwazen, doodden geestelijken, vrouwen en kinderen, niemand kon ontkomen [...] Ik geloof niet dat er sinds de Saracenen ooit zo’n barbaarse moordpartij heeft plaatsgehad [...] de schoften waren de huizen binnengedrongen, die boordevol kostbaarheden zaten. Toen de Franse baronnen dat zagen, raakten ze bijna buiten zinnen: ze gooiden de kinkels als honden uit de huizen [...] die hadden gedacht zich aan die vette buit te verrijken [...] toen die hen door de baronnen afhandig was gemaakt, riepen ze: “Brand! brand!” en gingen op zoek naar toortsen [...] De stad vatte vlam [...] en brandde in heel haar lengte en breedte. Ieder die de hitte van het vuur voelde, vluchtte de stad uit; zo gingen al haar huizen en paleizen in vlammen op. Ook de kathedraal werd in brand gestoken; door het vuur aangetast brak ze doormidden en stortte aan alle kanten in.’

Daar staat de kathedraal van Saint-Nazaire op haar terras, door de eeuwen heen verbouwd en gerestaureerd. Alleen de voet van de klokkentoren en een paar

gedeelten van het koor kunnen het verhaal van die rampzalige tweeëntwintigste juli 1209 navertellen, en deze oude brug misschien. Twintigduizend is wat overdreven. Volgens hedendaagse schattingen zijn er ongeveer tienduizend mensen omgekomen, altijd nog een slachting waarvan je de omvang niet kunt voorstellen, en dat in een tijdsbestek van ongeveer drie uur. De Orbe moet rood geweest zijn van het bloed, de straten bezaaid met lichamen, afgehakte ledematen en organen en de omgeving heeft waarschijnlijk dagenlang gestonken naar lijkenlucht en verschroeid mensenvlees.

Zeegroen stroomt het water nu rond de voet van het plateau, een vredig tafereel.

Béziers – Boven mij verheft zich de stad op haar plateau en daar bovenuit torent de kathedraal.

Als ik de stad verlaat kom ik over een plein waar bar-disco ‘Barbarian’ zijn gevel versierd heeft met een enorme afbeelding van een gespierde man, een soort Schwarzenegger middeleeuwse stijl, zeg maar. Hebben de huurlingen er zo uitgezien, gekleed in spaarzame lompen en slechts gewapend met knuppel en mes? Het verleden leeft in Béziers. Even daarbuiten ook, want het is duidelijk waar ik me bevind. De wegwijzers alleen zijn al een feest van herkenning. Het is alsof ik de boeken opensla die ik thuis heb gelezen. Voor wie dat besef niet heeft, herinneren grote borden langs de weg eraan dat men ‘Les routes du pays Cathare’ volgt.

De meeste plaatsen in deze omgeving zijn na het bloedbad van Béziers zonder slag of stoot in handen van de kruisvaarders gevallen. De opzet van de legerleiders was geslaagd: verlamd van angst en hevig onder de indruk van de enorme omvang van het kruisleger waagde men het niet zich te verzetten. Kastelen en hele dorpen werden verlaten aangetroffen. Het eerstvolgende grote beleg was Carcassonne, maar daar ga ik nu niet heen. Carcassonne is een hele dag waard.

De weg loopt door Capestang. Hier heeft de onbetrouwbare burggraaf van

Narbonne in 1205 nog de leenhulde gebracht aan de graaf van Toulouse. Na de val van Béziers onderwierp hij zich aan de bezetters om vervolgens naar eigen luimen nu eens mee te vechten en zich dan weer afzijdig te houden.

Aan mijn rechterhand voert een weg naar Puisserguier, dat herinneringen oproept aan de hete herfst van 1209. De meeste Franse heren hebben hun veertig dagen krijgsplicht erop zitten en pakken hun biezen. De enige die met een handjevol getrouwen achterblijft is de beruchte Simon de Montfort. De Occitaanse heren ruiken hun kans en durven eindelijk in verzet te komen. Een van hen is de kleurrijke Guiraud de Pépieux, die een geslaagde verrassingsaanval uitvoert op kasteel Puisserguier. Hij neemt het Franse garnizoen gevangen maar de vreugde is van korte duur. Simon de Montfort rukt op naar de plaats des onheils en belegert het kasteel. Hij moet de aanval echter afblazen omdat hij niet genoeg manschappen over heeft. De burggraaf van Narbonne is namelijk weer eens van gedachten veranderd en weigert mee te doen. Hier, in Capestang, besluit de Franse veldheer er nog eens een nachtje over te slapen en dat blijkt ook te werken. Guiraud de Pépieux knijpt er die nacht stilletjes tussenuit. Hij kiest het hazenpad en neemt de twee Franse ridders mee die het bevel voerden over het kasteel. Onthoud die naam, want het muisje heeft een staartje.

Capestang roept bij mij herinneringen op aan een andere figuur: de troubadour Guilhem de Cabestanh, zoals hij in het Occitaans heet. Zijn *vida*, de korte levensbeschrijving die door de zangers werd voorgedragen alvorens de verzen van de troubadour ten gehore te brengen, is een gruwelijk verhaal dat in het kort hierop neerkomt: Guilhem wordt verliefd op een adellijke dame. De jaloerse echtgenoot zint op wraak. Hij doodt de troubadour, rukt het hart uit het ontzielde lichaam en laat dat roosteren en in een pepersaus aan zijn vrouw serveren. Als ze het genuttigd heeft, vertelt hij haar wat ze gegeten heeft, waarop zij antwoordt: 'Heer, u hebt me zo'n voortreffelijk gerecht gebracht dat ik nooit meer iets anders zal eten.' Dat drijft de edelman tot razernij. Hij gaat zijn vrouw met zijn zwaard te lijf, maar die rent naar het balkon en stort zich naar beneden, waar ze sterft. De echtgenoot ontgaat zijn straf niet. De koning zet hem gevangen en neemt al zijn bezittingen in beslag. Wie wil er nog beweren dat de romantiek van de middeleeuwen een fabeltje is dat in de negentiende eeuw door schrijvers bedacht werd? Een rauwe romantiek, dat wel.

Guilhem de Cabestanh heeft werkelijk bestaan. In 1213 nam hij deel aan de grote veldslag in de vlakte van Muret, waar de heren uit het noorden en die uit het zuiden elkaar te lijf gingen. Zijn verzen zijn bewaard gebleven.

De dag waarop ik u voor het eerst zag, vrouwe
toen het u behaagde me u te laten aanschouwen

sloot ik mijn hart af voor elke andere gedachte
heel mijn verlangen was op u gericht, vrouwe
zo heeft u in mijn hart de begeerte opgewekt
door een zoete glimlach en slechts een enkele blik
heeft u mij mezelf en alles dat bestaat doen vergeten

...

Ah! Mocht ik het ogenblik beleven, vrouwe
waarop u mij uit medelijden zo gul belonen wilt
dat u zich zult verwaardigen mij vriend te noemen.

Al berust zijn *vida* niet op waarheid (de namen en feiten komen niet overeen met de historische gegevens), toch was de oude legende zeer populair. In een Noord-Franse variant heet de onfortuinlijke minnaar Sire de Coucy en ook Boccaccio en Petrarca vonden het verhaal vermeldenswaard. What's in a name? Voor mij is het gepeperde hart onverbrekkelijk verbonden met Guilhem uit Capestang, dat ik nu achter me laat

Voorbij Capestang kom ik langs een dorp dat La Croisade heet. Er is zelfs een herberg die zich zo noemt. Ik kan me niet voorstellen dat je daarmee veel klanten trekt, of zijn er nog mensen die deze zwarte bladzijde uit de Franse geschiedenis willen goedpraten? Wat zouden ze als specialiteit van het huis aanprijzen?